Іэ тедзэныр иухыным къэнэжар махуи 4-щ

ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКІУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭР

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЗРЭ КЪЫДОКІ

№246 (21.154) ● 2007 гъэм дыгъэгъазэм (декабрым) и 25, гъуб ● Тхьэмахуэм тхуэ къыдокІ ● И уасэр соми 3-щ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

●КъБР-м и Парламентым и Президиумым

Хэт зезыхьэнур фэтэр куэд хъу унэхэр?

КъБР-м и Парламентым и Президиумым и зэІуІэм Правительствэ сыхьэтым хыхьэу щытепсэлъыхьащ Урысей Федерацэм и Псэупіэ кодексым и 161-нэ статьяр (фэтэр куэд хьу унэхэр зэрызэрахъэ щыкІэр къыхэхыныр) щыпІэ самоуправленэм и органхэм зэрагъэзащІэм.

А ІУЭХУМ теухуауэ къэпсэлъащ промышленностымкІэ, гъэсныныпхъэ-энергетикэ комплексымкІэ, псэупІэ-коммунальнэ хозяйствэмкІэ КъБР-м и министрым и къуэдзэ **Балагы Борис.** Абы зэрыжиІамкІэ, республикэм и псэупІэ фондыр метр зэбгъуэзнатІэ мелуан 14,6-рэ мэхъу, абы щыщу унэ 3258-р муниципальнэхэщ, уни 116-р псэупІэ-ухуакІуэ кооперативхэм ябгъэдэлъщ. Муниципальнэ псэупІэ фондым щыщу процент 83,9-р приватизацэ ящІащ. Мы гъэм и дыгъэгъэзаэ мазэм и 1-м ирихьэлІэу республикэм муниципальнэ псэупІэ унэу 2971-рэ щыІащ ахэр зэрызэрахьэну щыкІэр къыхахьи хуейуэ. Фэтэр куэд хьу унэхэу ахэр зезыхьэну компаниер зыгъэбелджылар процент 11 мэхъу.

Нашлык къалэм и гугъу ящІымэ, псэупІэ унэу 14-м псэупІэр зи щьэзакъуэ мылькуу щытхъэ и товариществэ къызэрагъэпэщащ, псэупІэ унэ 12-р абыхэм щыпсэухэм езырезыру зэрахьэжу щытыным щыхуэкІуащ, псэупІэ унэ 38-м ахэр зезыхьэну компаниеу нобэ лажьэ ЖЭУ-хэм ящыщу 3-р къыхахащ.

Бэлагы Борис къыхихъэщхьэхкІащ муниципальнэ районэхэм я нэхъыбапІэм унэхэр зэрыщыщэрахьэну щыкІэр цІыхухэм иджыри къызэрыщыхамыкар, псэупІэхэр зейхэм ядэлэжьэн и лъэныкъэкІэ щыпІэ самоуправленэм и органхэм я лэжьыгъэр арэзы утехьэн хуэдэу къызэрызэрамыгъэпэщыр.

«Фэтэр куэд хьу унэхэм щыпсэухэм я зэхуэсхэр зэрыгъэкІуэкІам кърикІуахэм тепщыхьмэ, унэхэр зэрызэрахьэну щыкІэр щаубзыхьКІэ ахэр зейхэм нэхъ кьыхахьир мы зэманым лажьэу щыІэ муниципальнэ псэупІэ-эксплуатационнэ организацэхэрщ», - жиІащ доклад зыщІам. АдэкІэ абы дыщІигъащ псэупІэ унэхэр зехьэн Іэнатіэм монополие щыщымыІэн, псэупІэ фондыр зи мылькуу щытхъэм, унэхэр зезыхьэ компаниехэм, подряд псэупІэ организацэхэм зэффагъэкІын хуей кьалэнхэр зэпеуэжкІэ ятегугъэшэщу кьызэрэпэщын хабзэр ЖКХ-м и предприятэхэм щхьэкІэ нэхъ псынщІэІуэу убзыхун, зэхэпхьэн зэрыхуейр.

Министрым и къуэдзэм апхуэдэуи кьиІуэльэгъащ фэтэр куэд хьу унэхэр зэрызэрахьэ щыкІэр кьыхэхыныр зэрекІуэкІым зэрыкІэлъыплъыр, абы и лъэныкъэкІэ КъБР-м и Правительствэм мазэ кьэс хьыбар ирагъащІэу.

Доклад зыщІам жиІаэм зыгуэрэр дыщІигъу и къэпсэльащ Налшык къалэ округым и администрацэм и ІэтащхьэМ и къуэдзэ **Сорокин Виктор.** Ар зэпкърыхауэ кьыхеуваІащ законыр щагъэзащІэкІэ зыІуэу гугъуехьхэм.

КъБР-м и Парламентым и Унафэщым и къуэдзэ **Федченко Людмилэ** щІэупщІащ унэхэм щыпсэухэм компаниехэм зехьэнщІэр щраткІэ хьэгъэщагъэ гуэрхэр кьыхІэлъыдэрамыхьну, а компаниехэм кьалэн зыщІадыщжахэр ямыгъэзэщІэжьынкІэ хьуну пІэрэ жиІэу.

Сорокин Виктор абы и жэуапу зэрыжиІамкІэ, унэхэм щыпсэухэм хуитныныгъэ яІэщ унэхэм и щытхьІэм кІэлъыплъынымщхьэкІэ псэупщІакІуэ комиссэ кьызэрагъэпэщыну, фэтэр куэд хьу унэр зехьэн икІи щыхуейм дежи зэгъэпэщэжын и лъэныкъэкІэ жуэап зыхь, унэр зезыхьэ компанием иригъэжІэуэ зыщагъэгъэзэжыну.

Абы кьыщынэмыщІауэ унэм щыпсэухэм хуитныныгъэ яІэщ, кьахуэзфІигъэжІ ІэухутхьэбзэхэмкІэ арэзы мыхьумэ, унэр зезыхьэ компаниер яхьэжыну. Мыдрейуэ щыпІэ самоуправленэм и Іэухущапіэмэ абы и нэІэ тригъэтынущ.

ЗэІущІэм кьызэрыщагъэльэгъуакІэ, Урысей Федерацэм и Псэупіэ кодексым и 161-нэ статьям кьыщыхьэ Іэухугъуэхэм ябгъэ ирагъэжьащ. Абы и жэуапу зэрыгъэзащІэм, Налшык къалэм и Унафэщ Бечелов Ильяс щІэупщІащ зи гугъу ящІ лэжьыгъэр адрейхэм щапхьэу яхуэгъэзащІэхэу хьуну щрагъэжІуэкІ районхэр, къалэхэр республикэм щыІэрэ щыпсэухэр. Абы и жэуапу кьэпсалъэм жиІащ Май, Аруан районхэм, Прохладнэ, Налшык къалэхэм а лэжьыгъэм и лъэныкъэкІэ щапхьэу бгъэльагъуэу хьун зэрэІэр.

Парламенты и Унафэщым Экономикэ политикэмкІэ комитетым и пщэ дильхьащ Урысейм и адрей хэгъэуагъэм мыбы и лъэныкъэкІэ щащІам зыщыгъэгъуэзэну.

Парламентым и Президиумым хэтхэм унафэ кьащтащ Урысей Федерацэм и Псэупіэ кодексым и 161-нэ статьяр нэсу гъэзэщІа хьун щхьэкІэ Республикэм и къалэ округхэм-рэ муниципальнэ районхэмрэ я администрацэхэм я Іэтащхьэхэм лэжьыгъэ драгъэкІуэкІыну.

Абы кьыщынэмыщІауэ я мурадщ , Іуэхур зезыщІылІа Іэнатіэ псори хэту а законыр гъэзэщІэным теухуауэ «стІол хьурей» ирагъэкІуэкІыну.

БАТЫР Любэ,
КъБР-м и Парламентым и пресс-Іуэхущапіэм и лэжьакІуэ.

Ямп зэІущІэ

ЩІэуэ хаха Къэрал Думэм и ямп зэІущІэ екІуэкІащ.

Абы палатэм и унафэщІ къэпсалъэр щызэхуагъэ. Псори зэрыщыщІугъуаэу, спикеру хахьжащ Грызлов Борис. Абы и ямп къуэдзэщ Морозов Олег.

Депутатхэм ящыщу нэхъ пщІэныгъэ зиІэ, Нобель и саугъэтыр и лауреат, КПРФ-м и лЫкІуэ Алферов Жорес кьызэІуиха зэІущІэр зыкъомкІэ хуэгъэзащІэ щытащ псэукІэм екъэлІа Іэхуэхэм.

Къэралыр Іэхум хохьэ

Камчаткэм бензиныр хуабжьу лъапІэ щыхъуауэ щытащ. Ар драгъэуцуэ я гъэсныпхъэм ирисондэджрэхэм.

Пілалъ кІэщІым зы бензин литрым и гуэрэр сом 35 - 38-м нагъэсат. Ауэ иджы апхуэдэ щхьэхуеущагъэм кІэ игъуэта хуэдэщ. Властхэм бензин зыщІэхэм тІкІийуэ хуагъэзыващ уасэхэр драмыгъэуеину. Мы зэманым щІыналъэм зы бензин литрым (Аи-92) щиуасэр сом 27-м щІигъуркъым.

Дагъэгъэсынхэм я уасэхэм зэрыхэхъуэм щытегущІэзэныкъ нэгъэущІ щІыналъэхэми. Ауэ Москва и гъэсныпхъэ комплексым и Іэтащхьэхэм ящыщ зым жиІащ апхуэдэ шынагъуэ ди къэралым и щІыхьэм зэрыщымыІэр. Дэ ешэгъырабгъу уасэхэмкІэ бензин кьыпхуэзыгуТыпІщынкъуэр догъуэт, кьыхигъэщхьэхукІащ абы.

Хабзэхъумэхэр арэзыкьым

Владивосток и Іэтащхьэу щыта Николаев Владимир илъэсри 4,5-рэ тралъхьащ.

Судым и унафэкІэ абы а тезырыр ирихьэкІынущ лъэхъуащым имысу. Прокуратурэр абыкІэ арэзыкьым. Хабзэхъумэхэм ар яфІэщабзІуэщ. Абыхэм зэрыжаІэмкІэ, Николаевым и щхьэзыфІэфачІагъэхэр къэралым хэщынигъэу игъэтащ сом мелуан 13-м щІигъу.

ЩІналъэм щымамыркъым

Тыркум Іэщщкіэ зэщІэуэзэда и хьэуа къаруэр Иракым щыІэ хьэмщэрий жылагъуэхэм бомбэкІэ ауащ.

Зыри зэкІуэдакъым. Анкара тегъэщІапІэ ещІ хьэмшэрий террористхэм къэралыр бэлыхь зэрыхьагъэтыр. США-м къэрал щІыб Іуэхугъэмкіэ и департаментым и лэжьакІуэм зэрыжиІамкІэ, Тыркур хуитщ езым и шынагъэншагъэр къызэригъэпэщыжыну.

Ахъшэ уиІэмэ...

Израилым ихуэнущ езым и гъэнэгу къэралэм къращІыпщ ракетэхэм щызыхьэнущу Іэмэпсымэхэр.

Мы Іуэхум ахъшэшхэ хуха-хащ.

И къулыкъум пэрохьэ

Смоленск областым и губернатору хаха Антуфьев Сергей и къулыкъум пэрыхьащ областым и Хабзэгъэзэ ун зэхуэсри арэзыуэ.

Судым и унафэкІэ абы а тезырыр ирихьэкІынущ лъэхъуащым имысу. Прокуратурэр абыкІэ арэзыкьым. Хабзэхъумэхэм ар яфІэщабзІуэщ. Абыхэм зэрыжаІэмкІэ, Николаевым и щхьэзыфІэфачІагъэхэр къэралым хэщынигъэу игъэтащ сом мелуан 13-м щІигъу.

ГъуэгупщІэхэм хохьуэ

Зи гугъу тщІыр гъущІ гъуэгурщ.

ИлъэсщІэм кьыщыщІэдзаэу мафІэгуэхэмкІэ зекІуэным щІатым зыкъомкІэ хэхъуэнущ. Арэзыуэ «Урысейм и Гъущ Іуэгуэхэр» компанием и унафэщІ Якунин Владимир. Абы и псалъэхэм тепщыхьмэ, цІыхухэр кьрашэкІыным текІуадэхэмрэ мафІэгуэхэмкІэ зекІуэхэм кьыІаххэмрэ ауэ жыжьэуи зэхуэхъуркъым.

(ИТАР-ТАСС).

Гъэсныгъэ

**Ахъшэ ящІэнущ ешэ ІэпкІэ щІэныгъэ щыІэ щІалэхэм я щІэныгъэ щІэныгъэ щІэныгъэ

КъБР-м и Президентым и сайтым къагъэхьа упщIэхэм я жуапхэр

Къэбар ЩЫБЫЛ Аслан.

**«Дызыщ1эс унэр 1962 гъэм ятауэ щытащ, ауэ илъэс 45-м къуриубыдэу сыт и лъэныкъэкIи зэи зэрагъэпщэжакъым. 2002 гъэ лъандэрэ унэм щыпсэухэм зэгъусэу а IухэумкIэ ЖЭК №1-м, къалэм и администрацием захэдогъэзэри зыри кьыкIыркъым. Нобэр къыздэсым зыри иращIакъым чырбышыр къыщIэщу къъча блынхэм: унэ лъабжьымрэ блынхэмрэ штукатуркэр къыкIэроху; щIыунэм щызыбгрыща бжьамийхэр къызэгуэдыныкъым нэсауэ ульиящ; блын кIэрнизхэр къыкIэрощ1эт; унэхэр щагъэплъ лъэхъэнэм, фэтэрхэр щIыIэщ; унэ щIыхьэпIэхэм я къуеиныIэхэмкIэ уфыдыпIэхэмрэ зэтетхъутащ; унэм и пщIантIэм сабий джэгуплI и1экъым, асфальтыр дзэнэкIи къыщиудащ».

ПщIэ къыхфхуащу Налшык къалэм, Хъураным и цIэр зезыхьэ уэрамым тет унэ №24-м щыпсэухэр.

Жэуап ирет Налшык къалэм и администрацэм и Iэтащхьэ **Хьэмгъуокъу Леонид**:

- УНЭМ и IУПЛЪКIэ, инженер сетхэр зэгъэзэщIыжыным ехьалIа сметэ документацэр зэхалъхьащ, абы хэплъэнущ 2008 гъэм и бюджетыр къыщащтэкIэ. Мы гъэм и кIэ пщIондэ пщIантIэм тебгъэ асфальтыр зэрагъэпщэщыкынущ. ПщIантIэр зэрыIэзэвгъэзэвым Iэмал къаритыркъым абы сабий джэгуплI щащIыну.

Ныкъуэдыкъуэхэр Интернетым ихьэн папщIэ

**«Налшык къалэм занщIэу щымыIэж хъуащ интернет-провайдеру тIу. Апхуэдэ щыкIэкIэ щIыхь мин 300-р зы провайдер закъуэ - «ЮТК» ОАО-м и Къэбэрдей-Балъкъэр къудамэм фIэкI - ямыIэжу къэнащ. А провайдерым и интернетым ихьэныр, ди жагъуэ зэрыхъунщи, зэкIэ псоми я къуэфIэкIыркъым. Техникэ щхьэусыгъуэкIи кьалэм и хьэбзэ псоми я къуэфIэкIыркъым хуэхэа линэхэмкIэ сетым зыпащIэну. Зэман гъунэгъу дыдэм къриубыдэу Iуэхуугъуэ гъэрхэр зэфIагъэкIыну пIэрэ ди республикэм щIэуэ интернет-провайдер зыбжанэ къыщыдзэIуахьи и лъэныкъуэкIэ? Идкьыри зы упщIэ: сэ си нэмкIэ ялэ гуп ныкъуэдыкъуэхэм сахэтщ. Компьютерым сролажь экраныр къэзыгъэпсалъэ программэ хэхахэр къэзгъэсэгъэну. Си дежкIэ интернетыр зихуэдэ щымыIэ Iэмал къыщыформацэ зэмылIэужьыгъуэхэр сэр-сэрыу зэхуэсхьэсымыкIэ. Сэ сыщыгъэзащI ныкъуэдыкъуэхэм я лъэпкъ Урысейм и къалэ языныкъуэхэм интернетым зыпыщIэнымыкIэ, абы и пщIэр тынымкIэ нэхъ езэгъэрабгъу щытыкIэхэр провайдерхэм къызэрыщIэзэрагъэпэщым. Iэмал гуэрхэр щымыIэу пIэрэ интернетым зыпыщIэным, ар къэгъэсэбэпыным щIат пщIэр ныкъуэдыкъуэ псоми льготэ щыкIэу хуагъэувын щхьэкIэ Iуэхум зыгуэркIэ хэлIыфIыхьыну?»

Атабиев Хь., *Хьэсэней къу.*

Жэуап ирет КъБР-м и Правительствэм и Унафэщым и къуэдзэ **Чеченов Аниуэр**:

ПРОВАЙДЕР жьгъейжм я лэжьыгъэр КъБР-м и щыналъэм щыщыгъэтызащэу и Интернет телефон компание» ОАО-м и связымкIи и телефон сетыр къэгъэсэбэпу трафикыр пхыгъэкIыныжмкIэ Iуэхутхьебзэхэм, интернетым зыпыщIэныжмкIэ Iуэхутхьебзэхэм я тарифхэр къэщтэным и Iуэхуфа» унафэм къыхэкIыжащ. Абы ипкъ иткIэ нэхъыбэ хъуащ ищхьэмкIэ кьыщыгъэлъэгъуэ Iуэхутхьебзэхэм щIат пщIэр. Апхуэдэ щытыкIэм хуишащ провайдер жьгъейжм я лэжьыгъэр фейдэ къыхэзымыкъ хъуным, арами щхьэусыгъуэ хуэхъуари я лэжьыгъэр зэрагъэувыIэжам. «ЮТК» ОАО-м яхуищIэ Интернет-Iуэхутхьебзэхэм къана щIагъуэ щымыIэу къызэщIаубыдэ республикэм и жылагъуэ псори, ауэ щIыпIэ телефон сетым щыщIагъэсэбэп зэрызэщIагъакъуэ аппаратурэм языныкъуэкIэ нэхъыкIэ щищI щыIэщ Iуэхутхьебзэм и фIагъэр. Абы къыхэкIыри Интернетым зэрихьэ Iэмал хэха кIыхьыдрыкъуэхэм къызэрагъэпэщыну щахуэзфIэмыкIыр нэхъыбэрэщ. Ауэ Атабиев Хь. и Iуэхур зытетыр кьалъытэри, «ЮТК» ОАО-м и Къэбэрдей-Балъкъэр къудамэм и унафэщIэхэм мурад ящIащ абы и телефонир линэ щхьэусыгъэм пащIэну, итланэщ Интернетым зэрихьэн Iэмал хэха иратыным и Iуэхур зэфIэгъэкIа щыхъунури. «ЮТК» ОАО-м яхуищIэ Iуэхутхьебзэхэм папщIэ лIготэхэр щыIэкIым.

МафIэсым къулейсызыгъэ къызыхуихьахэм я псэупIэхэм теухуауэ

«Илъэс кIуам и гъатхэм мафIэм хисхьащ си унэр. Сэ си закъуэу сабиитху сопI, я ныбжькIэ мази 6-м къыщыщIэдзауэ илъэс 13-м нэсу. Иджыпсту дыщIэсщ зыгуэрурэ ущыпсэу хъун хуэдэу зэгъэзэщыжмэ Iуэм, и щхьэм кIыпIэхьжу, и блынхэр щIэупсапсу. Абы къыхэкIыу сабийхэр куэдрэ мэсымаджэ. Сэ езыр япIыжа сабииуэ сыкъэхъуащ, республикэм Iыхьлы, благъэ щызиIэкъым. КъыддэIэпыкъуну захуэзгъэзэат къуажэм, районым я администрацэхэм, ауэ зыри кьикIакъым».

Мэремкъул М. *Старэ Шэрэдж къу.*

Жэуап ирет Аруан районым и администрацэм и Iэтащхьэ **Къудей Руслан**:

- МЭРЕМКЪУЛ Маринэ кьыдэлъэIуат абы и пщIантIэм дэт, пIалъэкIэ щыпсэу хъуну унэр зэгъэпэщыжьын и лъэныкъуэкIэ дыдэIэпыкIуну. Абы дыдэIэпыкIуащ сом мин 35-рэ и уасэ псэуалъэгъхьэхэмкIэ, пIалъэкIэ зыщIэс хъуну псэупIэри хуэзгъэпэщыжащ. Апхуэдэуи дэIэпыкIуащ и документхэр зэрагъэпэщыжьымкIэ.

Мэремкъул М. и унагъуэр хагъэхьащ «ЦIыхухэр зыщIэс мыхьужьыну унэхэм щIэгъэIэпхъуэкIыныжмкIэ программэ» Аруан муниципальнэ районым 2008 гъэм щызэфIагъэкIынум.

Граничнэ поселкэр псыкIэ щIэтхьэусыхэм щыIэжжъым

«Степной уэрамым псы щыIэкъым. Псым щIат пщIэм къыхэкIыу насос къащхъуэри исащ. ФыкъыддэIэпыкъуну дыныволъэIу».

Токаревэ Ирина *Граничнэ п.*

Жэуап ирет Прохладнэ муниципальнэ районым и администрацэм и Iэтащхьэ **Пунаржин Виктор**:

- ГРАНИЧНЭ поселкэм ет Iанэ насос щагъэуващ. Иджы поселкэр къана щымыIэу псыкIэ къызэрэпэщащ.

- Хьэсэн, тхыдэм къызэрыIуатэмкIэ, уэ укьызыхэкIа Думэнхэ ящыщ Къэбэрдейм щыпсэуа уэркъ лакъуэ нэхъ лъэрызехьэхэм. Фи лъэпкъым тхуэ ди Iадакъщ1экIыр тхыльеджэ куэдым хьэлэмэт зэращыхъуам дыщыгъуазэщ.

-Ди лъэпкъым и къэкIуэкIыкIар хуабжьу хьэлэмэтщ. Иджыпсту хэкум иц Думэнхэр дыкъызытехьукIыжар си адэшхуэ ПIутIэщ. Ди унэкъуэщ унагъуэхэм ящыщу 1928 - 1937 гъэхэм кьриубыдэу цIыху 68-рэ ягъэкIуэдащ, «хэкум и бий» цIэр фIащурэ. Къэнжар зы унагъуэ закъуэт - си адэшхуэ ПIутIэ и унагъуэрт. Апхуэдэу щIэхъуар мырат. Революцэм и пэкIэ си адэшхуэм, и куэщ нэхъыжьыр кьыдиныр, нысащIэ кьишат, кьишари лъхукъуэдIыпхъут. А псори губгъэн зыхуащIа ПIутIэ лъэпкъым къызыхахуауэ щхьэхуэу псэурт. Кулак зыфIащахэр хэкум щраху лъхъхэнэ ткIийм щыгъуэ ПIутIэ и гуГъу ящIакъым: абы и къекIуэкIыкIамрэ и щхьэгъусэр къызэрыгъэкI мэкъумэщыщIу унагъуэм къызэрыхэкIамрэ сэбэн кьыхуэхьужри кьуажэм кьыданащ. Адрей Думэн унагъуэхэр кьанэ щымыIэу ягъэкIуэдащ: хэти яукIащ, хэти Азие Куры тымрэ Сыбырымрэ ягъэIэпхъуати, а щIыпIэхэм щыкIуэдыжащ. Апхуэдэ егъэлеиныгъэ куэд хуэпащ совет властыр ди щIыпIэм щыгъэувыным. Уеблэмэ абы и лъабжьэр хэкум щызыгъэбыдахэм, иужькIэ «ЦIыхубэм я бийуэ» кьыщIрагъэ-дзыжри, политикэ лей ирахыжащ.

НтIэ, хьэрычэт зыхэль си адэшхуэр хуэмыхутэкъым, абы езым и тыкъуэ кьызэIуихри сатуущI ГъкIуэлъакIуэ хьуауэ щытащ. Социальнэ зэхуэмыдэныгъэ къэзыгъэхъу апхуэдэ Iуэху зехьэкIэр абы кьыхуадакъым икIи ягъэтIысри тутнакъэщым исащ, ауэ имыкIуэдыкъу кьикIыжащ. ПIутIэ щхьэгъусэтI иIащ: ягъэкIуэдыным къеэзыгъэлаущ щыта лъхукъуэдIыпхъу Мэкъуауэ Срымэрэ къэрэше-ипхъу Шыпшыкъ ФатIимэтрэ. А бзыльхугъитIым кьащIэхъуащ щалиблIрэ хьыджэбзищрэ: Азэмэт, Мухьтар, Мухьэб, ТIэиб, Марусэ, СультIан, Мухьэмэд, Хьэмидбий, Санят, ШэIидэт. ПIутIэ илъэс 96-рэ хьуауэ 1960 гъэм дунейм екIуащ.

-Хэку зауэшхуэм и лъэхъэнэм зи сабиигъэр хиубыдахэм, я зэманым и гуГъуехь цIыхуу гъжьащ. 1997 гъэм, Дуэмышэ институтым и унафащI хъуа иужь, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Правительствэм абы и жэрдэмкIэ къащцызэрагъэпэщауэ щытащ этно-политикэ къудамэ щхьэхуэ. Абы щызэфIах лэжьыгъэхэм и пэ зэрытащ Хьэсэн.

2007 гъэм и мэкъуаугъэм Думэныр КъБР-м и Президентым и Хьэсэн и лэжьакIуэ щIэлъатIэхэр кьыфIащауэ, ПIэрэ щIэныгъэхэмкIэ Урысей Академием, КъБР-м и Правительствэм кьабгъэдэкI ПщIых тхыльхэр къратащ. Унагъуэр, ПщIэгъуэгъэ пхъуитIрэ и1эщ.

ТхыдэщIэныгъэхэм я доктор, профессор, ПЩДАА-м и академик Думэн Хьэсэн и ныбжьыр идмыблагъэ илъэс 65-рэ иригъащ. Зи гъащIэр IуэхуугъуэшхуэхэмкIэ зэпщIауэ кьагъэуугъуэкIуэ и1эхьжьыфым ущIэ зыбжанэкIэ зыхуэдгъэзащ

ДумэнХьэсэн: «Тхыдэшхуэ зиIэ ди лъэпкъым си гуащIэр тыхь хузощI»

● ДифI догъэлъапIэ

псори зыгъэва ныбжьыщIэхэм я уэращащ уэ, Хьэсэн.

- А зауэпхуэр кьэхъеи нэужь, си адэ кьуэш нэхъыжь Азэмэтрэ си адэ Мухьтаррэ япэу фронтым Iухьахэм хэтащ. Абы щыгъуэм си кьуэш Кьарнейр э сэрэ дыцIыкIут: Кьарней илъэси 3-м щIиГъуат, сэ илъэсрэ ныкъуэрэ сыхьуауэ арат. Зауаем и кIэ дыдэм нэс лIыхъужьыгъэ зэрихьэу хэтащ ди адэр. Абы кьратауэ щытащ Хэку зауэшхуэм и орденыр, «Хахуагъэм папщIэ», «Зауэм щызэриухьа лIыгъэхэм папщIэ» медалхэр, нэгъуэщIхэри. Абыхэм я кьыбар ди адэшхуэм кьытхуиIуатэрт.

Дауэ хьуми, ТекIуанишъ Инырильэгъуакъым ди адэм. Зауэр иухьнымк ящу Мэзуэ бжьыгъэ фIэкIа имыIэжу, ар хэкIуэдащ.

Ди адэм лIыгъэу зэрихьамрэ абы и кIуэдыкIамрэ зэрыт щхьэкIэ Iуэхутхьебзэм ди адэшхуэрат кьызыIэрыхьари, а хьыбар гуауэр абы илъэс куэдкIэ ибзыщIащ дэри ди анэ Мэрэкан кьыджимыIэу. ИужькIэ, зэкъуэшитIыр нэхъ балигъ дыхьуа нэужь, ди анэри дэри дызыбгъэдишэри Iуэхур зыIутыр кьытхуиГъэщащ. «Кьыхуэзвгъэгъу, - жиIэрт абы, - мы бзылъхугъэ щIалэм щIалитIыр иришэжьжьэ дэкIыжмэ, жысIэри сыгуэзвати арат асыхьэтым щIэбзэщIар. ИужькIи кьезгъажьэу схужьмыIэуурэ ноби кьэхъеIэсащ си гущIэм щысхъума а гуауэшхуэр. Кьыхсхуэгъэгъу, си нысэ». Абы и ужькIэ ди адэм сэдэкъ хуэтщIыжащ, сыни хуэдгъэувыжащ. Дэри зи адэ зауэм зэкIуэдахэм хуащIэ хабзэ Iуэхутхьебзэхэр кьытлыысащ.

Зэманыр гугъуми, ди анэм зыхуэй дыхуигъэзащ, дриГъэджащ. Си кьуэшыр кьуажэм щызэхэт колхозым илъэс куэдкIэ щылэжащ. Сэ курыт еджапIэ нэужьым еджащ.

- Тхыдэтх ухъуным сыт кьежьапIэ хуэхъуар? А щIэныгъэ хьэлэмэтым уэр-уэру удихьэха?

- Пэжыр жыпIэнумэ, тхыдэм щыуеджэну сигу кьэзыгъэкIар ди адэшхуэрат. Хьыбар куэд зыщIэ а дадэ Iумахуэм сыт щыгъуи сригъуэсэт сэ. Абырэ абы и ныбжьэгъу Iыжьхэу Ещтрэч Мухьэмэд-Алий, Багъ Кьамбот, Мырзэкъан Хьэмид сымэ я жьакIэхэр сагъэхупсыну ди деж кьакIуэрти, апщIондэху абыхэм яIуатэ хьыбархэм щхэуу сыщIэдэIурт. Ди лъэпкъым и блэкIам теухуауэ зыри жьдигъэЗэртэкъым ди адэшхуэм: совет властым Iуэхур кьригъэблыжу дрэ дагъэтIысынкIэ щынэрт. Ауэ сэ ерыщу сыхущIэкъурт Iуэхур зытетыр зэзгъэщIэнуи, жыпIэхьун хуэдэу кьыщцыхьу машIэм щыгъуазэ сищIри си бзэми Iункlыбзэ иритыжат.

1960 гъэм сэ 10-нэ классыр къэзухащ. А гъэ дыдэм Этнографиемкl Iэ Москва дэт институтым си дофтэрхэр зегъэхьауэ щытащ. Къэпщытэныгъэхэм екъулIэнымрэ, сыт щыгъуэ сыхуэхьауэ щытащ. Къэпщытэныгъэхэм екъулIэнымкIэ сыпхъыкIа ноужь, 1969 гъэм щыIыпхъэм и 2-м абы сыщIэхъуатIыстхьащ. Абы сызэрыщеджа илъэси 3-м къриубыдэу кандидат лэжьыгъэри хьэзыр сщIащ, пхъыгъэкIыжащ, итIанэ институтым къэзгъэзэжри Iэнатlэ зэмылIэужьыгъуэхэр щесхьэкIащ.

- Иджы илъэс 40-м нэскIэ ущылэжьа институтым и Iуэхущафэхэм, уэнтIыныгъэхэм укьытхутепсэльыхьамэ, ди гуапэт.

- Гуманитар къэхутэныгъэхэмкIэ Къэбэрдей-Балъкъэр щIэныгъэ институтыр ЩIэныгъэхэмкIэ Урысей Академием ди республикэм щIэ щIыналъэ центрым мыхьэнэшхуэ зиIэ и зы къудамэщ. Сыт хуэдэ лъхъэхэни институтым и лэжьыгъэр зыхуэуэнэтIар цIыхубэм я псэукIэщIыкIэр егъэфIэкIуэныр, зэIуб зщIныыр. Апхуэдэ Iуэхутыгъэкэр ди институтым сыгъэфIэкIуэныр, зэIуб щIныыр. Апхуэдэ Iуэхутыгъэкэр ди институтым щIэныгъэ щIэн-щIэкъуэрэ ирагъэкIуэкI социологие къэхутэныгъэхэр. Апхуэдэхэщ иужьрейуэ дызэлэжьа «ЩIыпIэ управленэр», «Лъэпкъ щэнхабзэмрэ нэщэнхэмрэ», «Ислъам динымрэ экстремизмэмрэ», «ЩIалэгъуалэм я гъэсэныгъэм пщIа Iуэхугъуэхэр», нэгъуэщIхэри. Институтым и ЩIалэгъуалэм я гъэсэныгъэм пщIэ Iуэхугъуэхэр», нэгъуэщIхэри. Институтым и ЩIалэгъуалэм я гъэсэныгъэм пщIэ Iуэхугъуэхэр, нэгъуэщIхэр. Институтым и ЩIалэгъуалэхэр щэщIауэ делэжьащ, ноби йолэжь гъащIэм кьиГъуэ Iуэхугъуэ куэдым.

Мы Iуэхущ1апIэр иджырей лъэхъэнэм Кавказ Ищхьэрэм унэтIыныгъэ куэдкIэ щыпэрыт хьуащ. Ар я фIыгъэщ абы и кьудамэхэм, аспирантурэм, щIэныгъэ библиотекэм, архивым, фонотекэм я фIыгъэкIэ, а гъэ дыдэм Этнографиемкl Iэ Москва дэт институтым си дофтэрхэр сегъэхьауэ щытащ. Къэпщытэныгъэхэм екъулIэнымрэ, сыт щыгъуэ сыхуэхьауэ щытащ. Къэпщытэныгъэхэм екъулIэнымкIэ сыпхъыкIа ноужь, 1969 гъэм щыIыпхъэм и 2-м абы сыщIэхъуатIыстхьащ. Абы сызэрыщеджа илъэси 3-м къриубыдэу кандидат лэжьыгъэри хьэзыр сщIащ, пхъыгъэкIыжащ, итIанэ институтым къэзгъэзэжри Iэнатlэ зэмылIэужьыгъуэхэр щесхьэкIащ.

- Иджы илъэс 40-м нэскIэ ущылэжьа институтым и Iуэхущафэхэм, уэнтIыныгъэхэм укьытхутепсэльыхьамэ, ди гуапэт.

- Гуманитар къэхутэныгъэхэмкIэ Къэбэрдей-Балъкъэр щIэныгъэ институтыр ЩIэныгъэхэмкIэ Урысей Академием ди республикэм щIэ щIыналъэ центрым мыхьэнэшхуэ зиIэ и зы къудамэщ. Сыт хуэдэ лъхъэхэни институтым и лэжьыгъэр зыхуэуэнэтIар цIыхубэм я псэукIэщIыкIэр егъэфIэкIуэныр, зэIуб зщIныыр. Апхуэдэ Iуэхутыгъэкэр ди институтым щIэныгъэ щIэн-щIэкъуэрэ ирагъэкIуэкI социологие къэхутэныгъэхэр. Апхуэдэхэщ иужьрейуэ дызэлэжьа «ЩIыпIэ управленэр», «Лъэпкъ щэнхабзэмрэ нэщэнхэмрэ», «Ислъам динымрэ экстремизмэмрэ», «ЩIалэгъуалэм я гъэсэныгъэм пщIа Iуэхугъуэхэр», нэгъуэщIхэри. Институтым и ЩIалэгъуалэм я гъэсэныгъэм пщIэ Iуэхугъуэхэр, нэгъуэщIхэр. Институтым и ЩIалэгъуалэхэр щэщIауэ делэжьащ, ноби йолэжь гъащIэм кьиГъуэ Iуэхугъуэ куэдым.

Мы Iуэхущ1апIэр иджырей лъэхъэнэм Кавказ Ищхьэрэм унэтIыныгъэ куэдкIэ щыпэрыт хьуащ. Ар я фIыгъэщ абы и кьудамэхэм, аспирантурэм, щIэныгъэ библиотекэм, архивым, фонотекэм я фIыгъэкIэ, а гъэ дыдэм Этнографиемкl Iэ Москва дэт институтым си дофтэрхэр сегъэхьауэ щытащ. Къэпщытэныгъэхэм екъулIэнымрэ, сыт щыгъуэ сыхуэхьауэ щытащ. Къэпщытэныгъэхэм екъулIэнымкIэ сыпхъыкIа ноужь, 1969 гъэм щыIыпхъэм и 2-м абы сыщIэхъуатIыстхьащ. Абы сызэрыщеджа илъэси 3-м къриубыдэу кандидат лэжьыгъэри хьэзыр сщIащ, пхъыгъэкIыжащ, итIанэ институтым къэзгъэзэжри Iэнатlэ зэмылIэужьыгъуэхэр щесхьэкIащ.

- Уи ныбжьэ нэхъыщхьэм укьыдэхуэу щIэныгъэ-къэхутэныгъэ гуэрхэм уеIэжьр?

- Къэхутэныгъэ лъэжьыгъэ езмыгъэкIуэкIыу зы махуи сыпсэуакъым. Си Iэдакъэщ1экIэр нэхъыбэу зытеухуари адыгэ лъэпкъ хабзэмрэ зэхуэдитыкIэхэмрэщ, ди лъэпкъым кьыкIуа тхыдэ тыгъэгуанэмрэ щIэрыIуэ дызыщIа ди лъэпкъэгъэхэмрэщ. Апхуэдэу иджыпсту согъэхьэщ Iуащхьэмахуэ и щыгу япэ дыдэ дэкIуеифа адыгэ щIалэ Хьэшыр Чыпаг теухуа тхыль. КьынэмыщIауэ, мыгувэу кьыдэкIынущ щIалэгъуалэ-кэ факультетхэм щеджэ студентхэм яхуэгъэзэа «КъБР кьэралыгъуэм и тхыдэмрэ хуитныныгъэхэмрэ» тхылъыр. Апхуэдэу и кIэм нэсащ «Адыгэ хабзэ» тхылъыр. Абыхэм кьадэкIуэу солэжь «Адыгэ кьуажэхэм я щIэнгъуазэм». «Адыгэ дауэдапщ1эхэр» фIэщыпхъщIэрзиIэ си тхылъым и япэ томыр кьыдэкIащ, етIуанэри мыгувэу дунейм кьытехьэнущ. Тхыдэшхуэ зиIэ си лъэпкъым хуэгъэпсащ дэтхэнэ си Iэдакъэщ1экIри.

- Уи мурадхэр Тхъэм кьыпхуэзнищ, Хьэсэн. Лъэпкъым кьыхуэщхьэпэну кьэхутэныгъэ куэд иджыри кьохьулIэну ди гуапэщ.

Елэ1эльар

ЖЫЛАСэ Маритэщ.

● Ди къуажэхэм

Iэщ1ышхуэу 450-рэ!

Ди къуажэхэм удыхьэмэ нобэ нэхъ Iуэхущхуэ дыдэу, цIыхур зыгъэпIейтеину дэлъыр лъэжьапIэщэр зэрыкъуэдырщ. Псом хуэмыдэу, нэхъыжьхэр ирогуэавэ щIалэгъуалэм щыщ куэдым Iэнатlэ зэрамыIэм. Ауэ властым и закъуэу пIэрэ абыкIэ яхуанэщ?

ЩIЫ БЭДЖЭНДУ къеIыэзыхуэу е Iэщ зэрэзыгъэпщауэ къэгъуэгурыкIуэхэр я Iуэхум зэрегупсысыращ: сылэжьэнущ, сыпсэунущ, си щхьэр, си унагъуэр зэрыспIыжьын мылъку къэзгъуэгурыкIуэ щIэныгъэ Iэнатlэ игъуэтынущ. Сыту жыпIэмэ, щIы бэджэнду къэпщытэну ухуейми, иджыпсту лъэпощхьэпо уIууэнукъым. Пэжщ, тынщхьэ бжьым ахьыщ къеIыпхьу былым зэбгъэпэщыну. Дзыхь къыпхуамыщIмэ, а мылъку кэпщтар иумытыжыфыну кьиIыпытэмэ, банкыр кьыбдэIэпыкъунукъым. Ауэ тачтэл пхэлмэ, уерыщмэ, ари зэбгъэхъуIэфынущ. Апхуэдэ щIыхь-хэм гьунэжу уащрохьэлIэ ди къуажэхэм. Абыхэм ящыщщ Мэремкъул Хьэрэбий. Ар къуажэжьIэ Къулыкъушащ. Мылъку нIэр хиIыхьэри, япэ щIыкIэ былым 50-м нызэрыхьэс зэригъэпэщауэ щытащ. Ауэрэ банкхэм запищIэри, и Iэщ бжьгъэм хигъахьуэрэ къэгъэзугурыкIащ. Мы зэманым Хьэрэбий Iэщ 450-рэ зэрехуэ. Абы щыщу ж эм кьаращ 200 мэхъу. Апхуэдизу щхьэ бжьгъэ зиIэ Бахьсэн районым искым - ирефермер, иремэжьмэш Iуэхущ1апIэ.

Iэщ гъэхъунрыр зэрыгутъу дыдэр ящIэри, абы щалэгъуалэр дахэ-дахэу пхуеIуалэркъым, - жеIэ Хьэрэбий. - Сыту жыпIэмэ, былымым упэрытмэ, махуэл уиIэнукъым, жэщ-махуэ жмуIэу ар зыхуэй зэрыхуэбгъэзэным иужь уитын хуейщ. Банкым ахьыщ къеIыпхьэхэм нэхьыбэу кьащ1эхур лы папщIэу ягъэшхэн Iэщ1эвыщIэщ. Ар нэхъ тынщIу гъэщ Iуэху зепхуэ нэхъыр. Уи лжьыгъэм и хьерри нэхъ щIэхьу бо лъагъуэ. Ауэ дэ, си Iыхьлы-ныб жьгъуэхэр си гъусэу, мурад тщIащ жэм зетхуэнуи, ди Iуэхур хуэм-хуэмурэ зэтоувэ. Ди щэр Налшык гъэ заводым зэгурыIуэныгъэ етщIыпIауэ, идот литрыр сом 11,5-кIэ. Пэжщ, мы зэкIэ хэхъуэ бэлыхь диIэу тхужьIэнукъым, мэкъумылэм куэдыIуэ тоиIуадэри, ауэ дыщогугъ гъэшыр уэрэ кьыпIэрыхьэу уежьэмэ эщуэжьыну.

Щэч хэлъкъым, Мэремкъул Хьэрэбий хуэдэ цIыхум щытхъушхуэ кьелэжьь. Апхуэдэ гъэжьакIуэ емызэшыжхэр нэхъыбэу диIамэ, гъэшхэкIэм я уасэр апхуэдизу дэкIуеинтэкъым.

МЫЗ Ахьмэд.
Бахьсэн къуей.

Налшык къалэм цIэ лъапIэр хуэфащэщ

(КIэухыр. Пэщ1ыдэхэр 1-нэ пап.)

ЗэIущIэм щыдыIыгъащ «КъБР-м и цIыху гуп щхьэхуэхэм кьэралыгъэ социальнэ дэIэпыкъуныгъэ етыным и Iуэхуэкl» КъБР-м и Законым зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэным теухуауэ» законопроектыр. Абы ипкъ иткIэ узынщагъэр хъуэмыным, егъэджэныгъэм, щэнхабзэм, кьэралыгъэм и ветеринар къулыкъым, физкультурэмрэ спортымрэ я Iуэхущ1апIэхэм я лэжьакIуэхэу кьуажэхэм щыпсэухэм, щылажьэхэм ящыщу кьэралыгъэ-щхьэусыгъуэкIэ щыIэ ветеринар къулыкъым, физкультурэмрэ спортымрэ я Iуэхущ1апIэхэм я лэжьакIуэхэу кьуажэхэм щыпсэухэм, щылажьэхэм ящыщу кьэралыгъэ-коммунальнэ хозяйствэм и къулыкъыр, ЩIэныгъэхэмкIэ Къэралыгъэ Университетым и Къэбэрдей-Балъкъэр къудамэм и унафащIэхэм мурад ящIащ абы и телефонир линэ щхьэусыгъэм пащIэну, итIанэщ Интернетым зэрихьэн Iэмал хэха иратыным и Iуэхур зэфIэгъэкIа щыхъунури. «ЮТК» ОАО-м яхуищIэ Iуэхутхьебзэхэм папщIэ лIготэхэр щыIэкIым.

МафIэсым къулейсызыгъэ къызыхуихьахэм я псэупIэхэм теухуауэ

«Илъэс кIуам и гъатхэм мафIэм хисхьащ си унэр. Сэ си закъуэу сабиитху сопI, я ныбжькIэ мази 6-м къыщыщIэдзауэ илъэс 13-м нэсу. Иджыпсту дыщIэсщ зыгуэрурэ ущыпсэу хъун хуэдэу зэгъэзэщыжмэ Iуэм, и щхьэм кIыпIэхьжу, и блынхэр щIэупсапсу. Абы къыхэкIыу сабийхэр куэдрэ мэсымаджэ. Сэ езыр япIыжа сабииуэ сыкъэхъуащ, республикэм Iыхьлы, благъэ щызиIэкъым. КъыддэIэпыкъуну захуэзгъэзэат къуажэм, районым я администрацэхэм, ауэ зыри кьикIакъым».

Мэремкъул М. *Старэ Шэрэдж къу.*

Жэуап ирет Аруан районым и администрацэм и Iэтащхьэ **Къудей Руслан**:

- МЭРЕМКЪУЛ Маринэ кьыдэлъэIуат абы и пщIантIэм дэт, пIалъэкIэ щыпсэу хъуну унэр зэгъэпэщыжьын и лъэныкъуэкIэ дыдэIэпыкIуну. Абы дыдэIэпыкIуащ сом мин 35-рэ и уасэ псэуалъэгъхьэхэмкIэ, пIалъэкIэ зыщIэс хъуну псэупIэри хуэзгъэпэщыжащ. Апхуэдэуи дэIэпыкIуащ и документхэр зэрагъэпэщыжьымкIэ.

Мэремкъул М. и унагъуэр хагъэхьащ «ЦIыхухэр зыщIэс мыхьужьыну унэхэм щIэгъэIэпхъуэкIыныжмкIэ программэ» Аруан муниципальнэ районым 2008 гъэм щызэфIагъэкIынум.

Граничнэ поселкэр псыкIэ щIэтхьэусыхэм щыIэжжъым

«Степной уэрамым псы щыIэкъым. Псым щIат пщIэм къыхэкIыу насос къащхъуэри исащ. ФыкъыддэIэпыкъуну дыныволъэIу».

Токаревэ Ирина *Граничнэ п.*

Жэуап ирет Прохладнэ муниципальнэ районым и администрацэм и Iэтащхьэ **Пунаржин Виктор**:

- ГРАНИЧНЭ поселкэм ет Iанэ насос щагъэуващ. Иджы поселкэр къана щымыIэу псыкIэ къызэрэпэщащ.

ЗэIущIэм щыдыIыгъащ «КъБР-м и цIыху гуп щхьэхуэхэм къэралыгъэ социальнэ дэIэпыкъуныгъэ етыным и Iуэхуэкl» КъБР-м и Законым зэхъуэкIыныгъэхэр щыIэныгъэхэмкIэ Къэралыгъэ Университетым щыгъэмысащ, Дурпцэм ебэныным хуэунэтIа политикэр пхыгъэкIыныжырщ. ДипэкIэ нэхъри иратыжащ1экIуэщ кадрэр къыхэзыхахымрэ ахэр IэнатIэхэм зэрагъэувыжымрэ. Псори зэхъу мы программэр пхыгъэкIыным сом мини 2860-рэ теIуэнэщ.

ЕтIуанэ программэр зыхуэунэтIа Iуэху нэхьыщхьэр къызэрыкIыжащ щытыкIэхэр къэхъунымкIэ шыпащIуэр гъэмэщIэныращ, цIыхуэхэм я щIыналъэхэмрэ апхуэдэ щынагъуэм гъэмэщIэныращ, цIыхуэхэм я щIыналъэхэмрэ апхуэдэ щынагъуэм щыхъумэныращ, КъБР-м и экономикэмрэ социальнэ IэнатIэмрэ зэпIэзэрыту зауэныныкIэ Iэмалхэр зэхъуэкIыныжмкIэ щыпсэухэм я щIыналъэхэм я щIыналъэ-щхьэусыгъэрагъэпэщауэ щытащ этно-политикэ къудамэ щхьэхуэ. Абы щызэфIах лэжьыгъэхэм и пэ зэрытащ Хьэсэн.

2007 гъэм и мэкъуаугъэм Думэныр КъБР-м и Президентым и Хьэсэн и лэжьакIуэ щIэлъатIэхэр кьыфIащауэ, ПIэрэ щIэныгъэхэмкIэ Урысей Академием, КъБР-м и Правительствэм кьабгъэдэкI ПщIых тхыльхэр къратащ. Унагъуэр, ПщIэгъуэгъэ пхъуитIрэ и1эщ.

ТхыдэщIэныгъэхэм я доктор, профессор, ПЩДАА-м и академик Думэн Хьэсэн и ныбжьыр идмыблагъэ илъэс 65-рэ иригъащ. Зи гъащIэр IуэхуугъуэшхуэхэмкIэ зэпщIауэ кьагъэуугъуэкIуэ и1эхьжьыфым ущIэ зыбжанэкIэ зыхуэдгъэзащ

Думэн Хьэсэн ЩIэныгъэхэмкIэ Дынепсо Альгэ Академием и зэхуэсым кьриихьэлIаxэм яхэсщ. *2005 гъэ.*

(КIэухыр. Пэщ1ыдэхэр 1-нэ пап.)

ЗэIущIэм щыдыIыгъащ «КъБР-м и цIыхуэ гуп щхьэхуэхэм къэралыгъэ социальнэ дэIэпыкъуныгъэ етыным и Iуэхуэкl» КъБР-м и Законым зэхъуэкIыныгъэхэр щыIэныгъэхэмкIэ Къэралыгъэ Университетым щыгъэмысащ, Дурпцэм ебэныным хуэунэтIа политикэр пхыгъэкIыныжырщ. ДипэкIэ нэхъри иратыжащ1экIуэщ кадрэр къыхэзыхахымрэ ахэр IэнатIэхэм зэрагъэувыжымрэ. Псори зэхъу мы программэр пхыгъэкIыным сом мини 2860-рэ теIуэнэщ.

ЕтIуанэ программэр зыхуэунэтIа Iуэху нэхьыщхьэр къызэрыкIыжащ щытыкIэхэр къэхъунымкI

Къалэмбий Абрэджхэр

Повесть

(Къэпсыкіуэр. Пэщіэдзэр №№245, 246-хэм итщ).

- Жылэр Тэджхэ я куэбжэм Іутщ, - жиІащ а Іуэ я зым, сэдэм къыдаха нэужь.

- Феблагъэ, - жиІащ си къуэшым - жылэ псор тхуэмыгъэхьэщІэми, фыкьыІэрытхуэкІуар ди гуапэщ.

- Берычэт бесын, - жеІэ Іыжьым. - Деблагъэм, дызэрыбгъэхьэщІэфынур дошъ. ДыхьэщІэну дыкьежьакъым. Уэрэ, Хьэрычэт, уэрэ, МатІэ, федалуэ жыІэм Іыкіуэ къыфхуащІам къыжжаІэнум. Фыкьытхамытхуэрми, шыпэхъыщІэхэ, тщыІ фыхъуащ, къыддалъхуан хуэсту фыдолъытэ. Ильэс тІощІ хъуаУэ фыкъыддопсэури, иджыри къэс, дызэрыщІигъуэзэмкІэ, къыфмарэзэ зиІэ жылэм кьыкэжІакъым. Фэри фиуІей кьыхуимылъкІэ догугъэ. Арэущ хъыджэбзыр зейм ефтыжыну жылэр къыщІыбзІыльэуР. Абы емыкІу кьыфхуэхсІынкъым. Аракъэ жыІэм я лъэІур? -зрИгъэзэкІащ Іыжьым и гъуэм дежкІэ. - Дзэгъэхуэламэ, уэ щыгъуж.

- ЩІыбгъужьи щыІэкъым, - жиІащ адрей Іыжьым.

Еплъыхьу, си щыІэ хъыжьыр куэдрэ гупсысащ. Сэ абы сыпэплъэрт, Ди хьэщІэр пІанэпэм дэтщ, къыгririуч. ЖаІэнкур жаІа нэужь, Іыкіуэхэр башкІэ теуІуащ, жылэм жэуап ягъуэтыжьи зэрыхуэйр кьрагъэкІыу.

- Дэ, - жиІащ Хьэрычэт, и щхьэр кьимыІэту, - дыгъуамэт, жылэм кьытхуащІар тщыгъупщатэмэ. Апхуэдабззэу емыкІу хуэнт, жылэм я Іыкіуэм нэмыплъ еттами, Ауэ жылэм сыт хуэдиз пщІэ хуэтщІми, -сывиналэмэзтщІ- жиІэу ди унэ кьихьам ди щІыб хуэдгъэзэфынукъым. ИтІани, жылэм и пащхьэм къуанщэ дыщымыхъуи щхьэкІэ, мы Іуэхур уеншІэм и Іэмыщ1э идолъхьэ. Шэч кьытебмыхьэ абы кьыхъунщ1 унафэм дызэреувэлІэнум.

- Хьэуэ, Хьэрычэт, уи жаІэр ужыщІ, сабиим хуэдэу уэзрыщыІуэр бжесІэмэ. Зыбмадэхэм фи унэм и пщІэр яІыытэ, жиІащэкІи емыкІу фэдлэжьыпІэнкъым. Махуэ-къыдж иджыпсту. ПІжжи щынэрыІагъуэм хеящІэ хуейкъым. Лейуэ щхьэ дыпсгъэпсалъэрэ? Фи хьэщІэм къуанщагъэ илэжьащ. ЩаІэщІ, щыІуащ, и Іуэху зетхуэркъым. АтІэ щІалагъэкІэ зэхэт жылэр? Фи унагъуэм иІэ пщІэм и хъэтырКІэ жылэр мыбыкІи дыВэуэлІэнщ; ты щІалэ зышІфрегъуР, МатІэ хъыджэбзым иреупщІ -арэзыуэ къыдэкІуэса фи хьэщІэм? Хъыджэбзыр арэзымэ, псалъэмакъ иІкъым. Мыарэзымэ, жылэ псом фапэуэру мы Іуэхур фи пщэ щыІдэфІъхьэн щыІэкъым.

Ар щІэзэхихьм, пІанэпэм дэт щІалэ хьэщІэр кьиІащ, и гущхъэм кьамэкІэ епыджжа нэхьеІ.

- Си щхьэгъуэз стрихыну зыри хуитхьэ, - жиІащ абы, нэхъыжьхъэм я пащхьэ кьыщІилъэсЫпхъэмрэ кьыщІимыпсэлъыпхъэмрэ щыІгъупщ жауэ, и фэри шэхум хуэдэу пыкІауэ. - Си псэр пытыху, си анэ кьиІъхуари езгъэупщІынкьым!

- У кьимыІъ, щІалэфІ! - жиІащ Іыжьым. - Жылэ псом zапэуфыфынкъым. Деблагъэ умыщІэ. Зи пащхьэ уит мы щІалэ ахъырэзманкъэм я Іэмыщ1э итхъэ уи Іуэхур - аращ нэхъ тэмэмщ. Уи джэдыпсэмкІэ пхуэзэфІэкІынщІыжьхьэм.

- Си хьэдэм фебжъкуэщІ, абы ф1ещущІи щхьэжькІэ! - кІинщ щІалэр, аргуэру кьиІъри. Си кьэушым зэтрригъэувыІэжащ.

- УдихьэщІэмэ, - жриІащ Хьэрычэт щІалэм, - Іуэхур ди Іэмыщ1э кьиІитлъхьэ. Ди насыпыншагъэ зыщ. ЗэкІэ тесабэрэ.

- ІЫыжьхэр щІэкІыжащ, мыгуВэуи кьагъэзэжащ, зы щІалэ зыщІыкІэгъуэ хьыджэбзым сеупщІын зэрэгъуэйр аргуэру кьытпаубыдащ. Си кьэушым сыхуеплъэкІащ. «КІуэ- жьхуэІэу, и щхьэр кьэушхьэм покІ, кьызжжІам аргуэрэ кьыгririгъэзэжащ, нэкъри хикъуэзэу, кьезытар и Іыхьлъхэр зэрымыарар, атІэ ди хьэщІэм и щыхуэгъэ пщІэ сом щІпІІрэ унэм хьэпшІыпу иІыымрэ ирет. Унэіутхэмрэ мыІъкъмрэ я унафэр нэгъуэщІ тхылымпІэм иттхаащ. Унэіутхэр дутІупщІыжащ е дэ, е ди бын (апхуэдэ диІэ хьэмэ) дыщІэупщІэху. Шыхэрэ, Іэщри, мэлри унэІутхэм еттащ. ТхылымпІэ кІапитІри уэзэгухэм я нэхъыжьым анэмэт хуэгщІащ.

ИтІанэ щыри дышэсщ, нэгъуащ шы зырыши здетшажьэри кьуажэм дыдзэкІащ, хьэр кьытКІэпьбанэу.

ЕтІуанэ махуэм и пщІыхьэщхьэм мэхъуэщхэм я хэкум дихьащ. Хьэрычэт и нэІуасэ тхъэмадэм, Кьэрбэчэкіэ зэдджэм, дригъэблэгъащ. Хьэнщэ Хьэрун и жьыгэр дэнэ къэна, къэралыгъуибл ди кьытхуэхъуами, хьэщІагъэ кьыдихьну зэрыхьэзырымкІэ дыкьипІэбыдэри. Пэжьр жьыпІэнымэ, дэ дэІэпыкъуэгъуэ. Іэ зыми дышыгъуэгъэтэкъым, дызышыгуГъэшыр ди щхьэр.

ТхьэмахуитІ хуэдиз щетхэкІащ Кьэрбэч и хьэщІэщым. ХьэщІэщым Іэджжэ дыцІэзбІэкІырт - дытеурт, драгъэззыштрэхьэм. Кьэрбэч хуэдэ щыхуу хьэпсалъэ, губжь тхужжаІэ. Ди щхьэ дгъэщхьауэ додаІуэ. Іуэрэпьаурэ нэжь ин мэхъу, кьыззрогъэпІэ. Зыр адрейм дожьу. «Хэхэс дэнэ кьэна, ди жьыгэ щыщІмэ хуэздэнкъым ар!» - къежжьащ зы, бжгъэр ин ишэщІри бжьхьым епыджащ. Бжьхъ тІорысэр еещІащ, банэр Іьвнуэ. Щыри Іьвнэщ1ыуэм дыкьнжащ.

- Мыкъэ зэгъэзэн зимыІэжьым щхьэкІэ ужмылъ, - жиІащ абы. - Іуэхум кІэ игъэтащ, кьыгъэззэжынкъым. Ди унэм емыкІу лажьэр кьихьащ.

Шэуэ кьыстехуащ а псалъэр, зэрызгъэщІэгъуэнур сщІэркъым.

- Уэра ар кьызжезыІэр, Хьэрычэт? - - сигу ебгъащ, нэмысри сщыгъупщжауэ сыжьхэзэпІъащ си щынэхьыжьым.

- Сэращ, Сэращ бжезыІэр, Хьэрычэтщ.

- Уэрамэ, - уэрамэ, сэ нобэ усщІкъжьыркъым. Уэ... укъэрабгъэщІ

- Ирехьу арауи, - кьыпидзыжащ си щынэхьыжьым, - хэпІыгъ зэдэщытым. СщІэр. - кьым ар асхьхэтым зэгупсысар. Зыри къэмыхьуа нэхьеІ, зэфІэтт ар, хэпІъу.

- Ар кьытщыщІа нэхьрэ, дыгъамэ, нэхъыфІ? – жьыІащ сэ, си нэпсым кьыззэпижьхьауэ.

- ИнІэнір хьэпъэкъым. Хэт и кьэрабгъи пІэфынущ. Сыт и пкьыхьэ? ПІэнпгъэкъым дэ иджжы дызыхуеІр, гъащІэщ. Ди емыкІур ттхьэщІыжьым щхьэкІэ!

Абы ирихьэлІэу ди щІалэ хьэщІэр я кьыдгъэдащІэжащ, и фэр пыкІауэ. И цей щІэрыпсыр зэхачтхъат, кІэрахъуэр Іыгъыжьтхэкъым.

- ЕвгъэбІэгъэжь фи хьэщІэр! - ауэн хэпъу жиІащ щІалэр, кьыдбгъэдэзэщІэжахэм ящыщ зым. - Іуэхум кІэ игъэтащ, фемыІаІэ. Зыщыбгъэгъупщэжи, нэхъыфІщ.

- Зыщыдгъэгъупщэжынщ, - жиІащ си щынэхьыжьым, зыри зыпумыдзыжьыфынмакъкІэ.

Щ1ащэр хэхьщІыжьи итщэжащ, ди нанэр сыІуэ: пхъэрыр щхьэж и унэкІэ зэбгрыкІыжащ. Кьэдрэ дыщысащ щыму, ди щхьэр кьытхуэмыІэту. Жьэгум мафІэр щыужьхьыжащ, хьэщІэщ кІуэщІ. Мы Іуэхуэр фи пщІэ щыІэ зыщІрегъуР, МатІэ хъыджэбзым иреупщІ -арэзыуэ къыдэкІуэса фи хьэщІэм? Хъыджэбзыр арэзымэ, псалъэмакъ иІкъым. Мыарэзымэ, жылэ псом фапэуэру мы Іуэхур фи пщэ щыІдэфІъхьэн щыІэкъым.

Ар щІэзэхихьм, пІанэпэм дэт щІалэ хьэщІэр кьиІащ, и гущхъэм кьамэкІэ епыджжа нэхьеІ.

- Си щхьэгъуэз стрихыну зыри хуитхьэ, - жиІащ абы, нэхъыжьхъэм я пащхьэ кьыщІилъэсЫпхъэмрэ кьыщІимыпсэлъыпхъэмрэ щыІгъупщ жауэ, и фэри шэхум хуэдэу пыкІауэ. - Си псэр пытыху, си анэ кьиІъхуари езгъэупщІынкьым!

- У кьимыІъ, щІалэфІ! - жиІащ Іыжьым. - Жылэ псом zапэуфыфынкъым. Деблагъэ умыщІэ. Зи пащхьэ уит мы щІалэ ахъырэзманкъэм я Іэмыщ1э итхъэ уи Іуэхур - аращ нэхъ тэмэмщ. Уи джэдыпсэмкІэ пхуэзэфІэкІынщІыжьхьэм.

- Си хьэдэм фебжъкуэщІ, абы ф1ещущІи щхьэжькІэ! - кІинщ щІалэр, аргуэру кьиІъри. Си кьэушым зэтрригъэувыІэжащ.

- УдихьэщІэмэ, - жриІащ Хьэрычэт щІалэм, - Іуэхур ди Іэмыщ1э кьиІитлъхьэ. Ди насыпыншагъэ зыщ. ЗэкІэ тесабэрэ.

ІЫыжьхэр щІэкІыжащ, мыгуВэуи кьагъэзэжащ, зы щІалэ зыщІыкІэгъуэ хьыджэбзым сеупщІын зэрэгъуэйр аргуэру кьытпаубыдащ. Си кьэушым сыхуеплъэкІащ. «КІуэ- жьхуэІэу, и щхьэр кьэушхьэм покІ, кьызжжІам аргуэрэ кьыгririгъэзэжащ, нэкъри хикъуэзэу, кьезытар и Іыхьлъхэр зэрымыарар, атІэ ди хьэщІэм и щыхуэгъэ пщІэ сом щІпІІрэ унэм хьэпшІыпу иІыымрэ ирет. Унэіутхэмрэ мыІъкъмрэ я унафэр нэгъуэщІ тхылымпІэм иттхаащ. Унэіутхэр дутІупщІыжащ е дэ, е ди бын (апхуэдэ диІэ хьэмэ) дыщІэупщІэху. Шыхэрэ, Іэщри, мэлри унэІутхэм еттащ. ТхылымпІэ кІапитІри уэзэгухэм я нэхъыжьым анэмэт хуэгщІащ.

ИтІанэ щыри дышэсщ, нэгъуащ шы зырыши здетшажьэри кьуажэм дыдзэкІащ, хьэр кьытКІэпьбанэу.

ЕтІуанэ махуэм и пщІыхьэщхьэм мэхъуэщхэм я хэкум дихьащ. Хьэрычэт и нэІуасэ тхъэмадэм, Кьэрбэчэкіэ зэдджэм, дригъэблэгъащ. Хьэнщэ Хьэрун и жьыгэр дэнэ къэна, къэралыгъуибл ди кьытхуэхъуами, хьэщІагъэ кьыдихьну зэрыхьэзырымкІэ дыкьипІэбыдэри. Пэжьр жьыпІэнымэ, дэ дэІэпыкъуэгъуэ. Іэ зыми дышыгъуэгъэтэкъым, дызышыгуГъэшыр ди щхьэр.

ТхьэмахуитІ хуэдиз щетхэкІащ Кьэрбэч и хьэщІэщым. ХьэщІэщым Іэджжэ дыцІэзбІэкІырт - дытеурт, драгъэззыштрэхьэм. Кьэрбэч хуэдэ щыхуу хьэпсалъэ, губжь тхужжаІэ. Ди щхьэ дгъэщхьауэ додаІуэ. Іуэрэпьаурэ нэжь ин мэхъу, кьыззрогъэпІэ. Зыр адрейм дожьу. «Хэхэс дэнэ кьэна, ди жьыгэ щыщІмэ хуэздэнкъым ар!» - къежжьащ зы, бжгъэр ин ишэщІри бжьхьым епыджащ. Бжьхъ тІорысэр еещІащ, банэр Іьвнуэ. Щыри Іьвнэщ1ыуэм дыкьнжащ.

- Мыкъэ зэгъэзэн зимыІэжьым щхьэкІэ ужмылъ, - жиІащ абы. - Іуэхум кІэ игъэтащ, кьыгъэззэжынкъым. Ди унэм емыкІу лажьэр кьихьащ.

Шэуэ кьыстехуащ а псалъэр, зэрызгъэщІэгъуэнур сщІэркъым.

- Уэра ар кьызжезыІэр, Хьэрычэт? - - сигу ебгъащ, нэмысри сщыгъупщжауэ сыжьхэзэпІъащ си щынэхьыжьым.

- Сэращ, Сэращ бжезыІэр, Хьэрычэтщ.

- Уэрамэ, - уэрамэ, сэ нобэ усщІкъжьыркъым. Уэ... укъэрабгъэщІ

- Ирехьу арауи, - кьыпидзыжащ си щынэхьыжьым, - хэпІыгъ зэдэщытым. СщІэр. - кьым ар асхьхэтым зэгупсысар. Зыри къэмыхьуа нэхьеІ, зэфІэтт ар, хэпІъу.

- Ар кьытщыщІа нэхьрэ, дыгъамэ, нэхъыфІ? – жьыІащ сэ, си нэпсым кьыззэпижьхьауэ.

- ИнІэнір хьэпъэкъым. Хэт и кьэрабгъи пІэфынущ. Сыт и пкьыхьэ? ПІэнпгъэкъым дэ иджжы дызыхуеІр, гъащІэщ. Ди емыкІур ттхьэщІыжьым щхьэкІэ!

Абы ирихьэлІэу ди щІалэ хьэщІэр я кьыдгъэдащІэжащ, и фэр пыкІауэ. И цей щІэрыпсыр зэхачтхъат, кІэрахъуэр Іыгъыжьтхэкъым.

- ЕвгъэбІэгъэжь фи хьэщІэр! - ауэн хэпъу жиІащ щІалэр, кьыдбгъэдэзэщІэжахэм ящыщ зым. - Іуэхум кІэ игъэтащ, фемыІаІэ. Зыщыбгъэгъупщэжи, нэхъыфІщ.

- Зыщыдгъэгъупщэжынщ, - жиІащ си щынэхьыжьым, зыри зыпумыдзыжьыфынмакъкІэ.

Щ1ащэр хэхьщІыжьи итщэжащ, ди нанэр сыІуэ: пхъэрыр щхьэж и унэкІэ зэбгрыкІыжащ. Кьэдрэ дыщысащ щыму, ди щхьэр кьытхуэмыІэту. Жьэгум мафІэр щыужьхьыжащ, хьэщІэщ кІуэщІ. Мы Іуэхуэр фи пщІэ щыІдэфІъхьэн щыІэкъым.

Ар щІэзэхихьм, пІанэпэм дэт щІалэ хьэщІэр кьиІащ, и гущхъэм кьамэкІэ епыджжа нэхьеІ.

- Си щхьэгъуэз стрихыну зыри хуитхьэ, - жиІащ абы, нэхъыжьхъэм я пащхьэ кьыщІилъэсЫпхъэмрэ кьыщІимыпсэлъыпхъэмрэ щыІгъупщ жауэ, и фэри шэхум хуэдэу пыкІауэ. - Си псэр пытыху, си анэ кьиІъхуари езгъэупщІынкьым!

- У кьимыІъ, щІалэфІ! - жиІащ Іыжьым. - Жылэ псом

Щэнхабзэмрэ литературэмрэ я лъагъуэхэр зэхыхьэж хуэдэщ

«Дружба народов» журналым и редакцим иджыблагъэ Переделкино щыгъэхущиэсащ ди къэралымрэ СНГ-мрэ я тхакIуэхэр. Ди республикэм щыщу абы ирагъэблагъат филологие щIэныгъэхэм я кандидат, гуманитар къхэутэныгъэхэмкIэ институтым адыгэ литературэмкIи я къудамэм и щIэныгъэрылажьэ нэхъыжь ХьэкIуащэ Мадинэ. Абы щекIуакIам тедгъэпсэлъыхьыну Мадинэ зыхуэдгъэзащ.

● Ди псэлъэгъуэхэр

- Уздрагъэблагъэ Iуэхугъуэр сытыт, Мадинэ, зыгъэхуар?

- «Дружба народов» журналым конференц иригъэкIуэкIащ Урысей Федерацэмрэ СНГ-мрэ я литературэр зыхуэдэм тепсэлъыхьыным теухуауэ.

Журналым зи тхыгъэ къытехуахэр, къэралым щыIэ литературэр журналхэм я редакторнэхыщIэхэрщ ирагъэблагъэр икIи абы нэкIуахэм я ныбжьым къеIуатэ ди литературэр «къызэрылажьэ Iэлар». ЗэIущIэр щекIуэкIар Переделкино щыIэ библиотекэрщ. Абы щызэхуэсу щытащ СССР-м и тхакIуэхэр. Сэ, зэман сыщIэм, сфIэгъэщIэгъуэну сыхэпльащ а библиотекэм щIэпь тхылъхэм. Ди республикэм щыщ тхакIуэхэу КIыщокъуэ Алим ей фIэкI щысльэгъуакъым, ари тхылъитI кьудей.

Украинэм, Белоруссием, Къэзахстаным, Эстониям, Армениям, нэгъэщIэщIыпIэхэм кьикIахэр ягъуэ я псэрэ зэIухауэ зэпсэльащ, доклад щхьэхуэхэр ящIащ литературэ журналхэм я редакторхэм.

- Мадинэ, урысибгъэкIэ тхэхэра ирагъэблагъахэр?

- Хьауэ. АнэдэлъхубзкIэ тхэхэри яхэтащ. ЗрадзэкIауэ аращ абыхэм я Iэдакъэщ-экIэр. Псальэм пащIэ, Армениям кьикIам тхылъ кьыздихьащ франджыбзэкIэ зрадзэкIыу Париж къыщыдэкIауэ, абы кьинэмыщIауэ, ермэлыбзэкIэ дунейм къытехьащэр иIыгъащ.

- Зи гугъу ящIар кьыщэнэн-къуэжу сыт кьыджеIэфынур?

- ТхакIуэхэм кьаIэтащ иджырей литературэр зыхуэдэр кьаззрыщыхьым теухуа Iуэхугъуэхэр, Ахэр тепсэлъыхьащ тхакIуэхэр, лъэпкъ литературэхэр зэрызэпсэIэщIэм. Журналым и редакцэм кьрихуэкIари литературэхэр хамэ зэрызэхуэхьащэр ГъэзэкIуэжынырщ.

- Уэ нэмыщI адыгэ тхакIуэхэм зыгуэрхэр кьаухэкIа? Зи гугъу сшIыр Адыгеимрэ КъэрэшейШэрджэсымрэщ.

- Хьауэ. Сэ зыращ щыIар. А зэIуданэ кьыззэIущIэхэм къэбардей литературэм сытепсэлъыхьыну кьыщыдэлъэIуам, АР-м, КъШР-м икIа щымыIэнумэ, адыгэ литературэ псом и иджырей щытыкIэр кьызэщIэзубыдэну сыхуейт щыжьсIэм, кьыспаубыдакъым. Абы нэмыщI сытрагъэпсэлъыхьащ «Литературная Кабардино-Балкария» журналым и Iуэхуэхэр зытетым.

Адыгэ литературэм нэхъыфIу, нэхъ гъэщIэгъуэну хэлъ-ращ сэ нэхъыбэу сызытепсэлъыхьар. Ауэ зыкIэн хуей хьуащ, ди лъэпкъым и нэхъыбэр зэрыхэхэсым кьыхэкIыу, хэхэсхэм я адыгэ литературэр-рэ хэку адыгэ литературэрэ дызэрIэр. Абы зыри зэрыхамыщIыкIыр кьызгурыIуэри, мащIэу сахутепсэлъыхьащ адыгэхэм хэхэс щыдиIэм и щхьэусыгъуэм, ахэр щыпсэу къэралыгъуэхэм я литературэхэм зауэкьынымкIэ яогъэдэлъа зэфIэкIым сыкьытеуыIащ. ЖысIащ лъэпкъ зыхэсхэм я литературэ классик хьуахэм ди лъэпкъэгъуэр зэрахэтыр дэри кьыщытIар демократие зэхъуэкIынымгъэхэр Урысейм щекIуэкI щыхьуа зэманыр зэрыпрар. Уеблэмэ кьыхэзгъэщащ Нобель и саугъэтыр хэхэс адыгэхэм ящыщ зым, Памук Орхан, 2006 гъэм зэрыратар.

Ар хуабжьу ягъэщIэгъуащ. Москва щыщ тхакIуэгъуэ «уи фIэщу жьпIэр ар адыгэу?» жиIэри кьызэупIащ. Сэ жысIэным сынимыгъэсу, Азербайджаным кьикIа тхакIуэр си псальэм щыкъат кьытехьуащ. Ар езыр я лъэпкъкIэ тыркущ, зэрыжиIамкIи, я литературэр журналым Памук саугъэтыр кьыщIрата романым щыщ пычыгъэрэ кьыIраха интервьюрэ тридзащ,икIи а интервьюм дэж кьыщыжриIащ зэрыралыгъэр.

- Саугъэтыр кьыщIрата «Истамбул, Гуккьыжьхэм я кьалэ» романым Памук Орхан щетх: «Си анэшхуэр адыгэлъ зыщIэт щыхуб зэкIуэжэм ящыщт. Абы и адзр 1877 - 1878 гъэхэм екIуэкIа урыс-тырку зауэм щыгъуэ Анадолэ кьакIуэри кьинат», - жиIэу.

- ГъэщIэгъэнщ. А романым седжакьым, ауэ си гуапэщ зэрыладыгэм теухуауэ езым жиIэр, итхыр зэхэсхыну. АтIэ, сэ сытепсэлъыхьащ усакIуэ, тхакIуэ хьарзынэхэр, урысей, дунейпсо утыку зыхуэфащэхэр зэрыдиIэм, ауэ тхыгъэхэр урысыбзэкIэ зэдзэкIынри тхылъ кьыдэбгъэкIынри, литературэм, творческэ интеллигенцэм ехьэлIа гугъу зэрыхьуам.

Щхьэщытхъугъэ хьымыльлъагъуэ, Маринэ, ауэ «Литературная газета»-м и редакторыр кьызбгъэдзыкьащ «уэ къэпIуэтахэр, уи Iуэху бгъэдыхьэкIэр ди дежкIэ щIэщи, хуит дыкъэпщIамэ, уи докладым щыщ ди газетым тедгъэнт», - жиIэри. Згъэхьэзыра докладыр дезыгъэблагъэ «Дружба народов» журналым естрын хуейти, газетым и лэжьакIуэр кьэзгъэгубащ нэхъ зэщIэкьуауэ тхыгъэ яхуеIэхьыну. Араущ, ди литературэм и иджырей щытыкIэм, абы и лъэныкъуэкIэ диIэ екъулIэныгъэхэмрэ гукъуэуэхэмрэ («Литературная газета»-м кьытехуэмэ, центрыр кьытхуеплъэкIыжьныкмкIэ, тхакIуэхэмрэ абыхэм я Iэдакъэщ-экIэр зэзыдзэкIэмрэ зэпыщIа хьужьныкмкIэ зыгуэркIэ сэзэгIкьуну пIэрэ жысIэу согугъэ. Нэхъри апхуэдэу сытегушхуауэ щыжьжысIэр мы газетым гуэдзэн и Iэщ, «Многонациональная лира России» фIащауэ. Араущ, лъэпкым и щэнхабзэм, литературэм теухуауэ газетым зи тхыгъэ тезыдзэн щыIэмэ, кьызэрыщыхьуамкIэ, ахэр редакцэм гулъытэнщIэу кьитIэнэнукъым. Сэ сызыхуейр ди литературэмрэ щэнхабзэмрэ лъэпкъым щхьэкIэ щыIэ кьудей мыхьуу, нэгъэущIэхэми яльэдгъэIэсынырщ. Уи пIэм уиуджьхьу, гъунапкъэр умыгъэкIуатэу щытмэ, Инус, Куэщбей Пщымахуэ, Мэкьуауэ Амир, Адыгэ Тенджьиз, нэгъэущIэхэми я тхыгъэхэр щIэджьыкIаIэхэм ягу зэрыдыхьэнум.

Литературэм я унэм щекIуэкIащ мы тхылъым иращIэкIа зэIущIэр. Абы хэтащ Филатов Сергей, щэнхабзэмкIэ агентствэм и унафэщI Швыдкой Михаил, «Дружба народов» журналым и редактор нэхъыщIыкъэ Эбаноидзе Александр, «Литературная Россия» газетым и редакцэм и лэжьакIуэхэр, Адыгэ Тенджьиз, Мэкьуауэ Амир, Москва щеджэ, щылажьэ адыгэ щIалэгъуалэм щыщхэр. Кьэпсэльаэр куэд мэхьу. Си щхьэкIэ нэхъыбэу зи гугъу сщIар Урысей Федерацэм кьызэщIиубыдэ лъэпкъхэм я щэнхабзэхэр зэрытелъыджэрщ, ахэр тхуэгъэгъуэмэ, ди къэралыр псэм егъэщIылIа беягъымкIэ зэрыльэщынурщ. Ар фIыуэ кьаззрыгуфIыуэм и щыхьэтщ «Урысей Федерацэм и литературэхэм я антологие» тхылъ кьыдагъкIыу зэрыщIадзар, абы и епIанэ томыр куэд мыщIэу дунейм кьызэрытехьэнырщ. Мы зэIущIэр Кавказ Ищхъэрэм и кьэфакIуэхэмрэ уэрэджыIакIуэхэмрэ зэрагъэдэхари кьыхэзгъэщыну сыхуейщ. Псальэм пащIэ, хуабжьу ягу ирихьащ Жырыкь Данэ и уэрэд жьIэкIэр.

«Война длиною в жизнь» тхылъыр ди дежь кьашэнущ икIи президент кьуэкIынущ зы мазэ хуэдэ дзкIмэ. Иджырри мыпхуэдэ хьыбарыфIкIэ сывдэгуэшэнут. Мы зэIущIэм щыжаIащ Москва дэт тхылъ тедзапIэхэм ящыщ зым щIылналъхэм щыIэ тхакIуэхэм я Iэдакъэщ-экIэхэр тридзэну, уеблэмэ лъэпкъхэм я бзэкIэ тхар япэ иригъэщыну. Абы кьинэмыщIауэ ахэр зэкIэлъыкIуэ щIыхуэхэр кьызэращтэнур, а псоми текIуэдэнур кьэралым и пщэм зэрыщIидлъхьэжынур. ПасэIуэу куэдкIэ дыгугъэнкьым, иужькIэ дигу кьемыуэжьи щхьэкIэ. Ауэ мы Iуэхур и пIэм зэрикIам шэч хэлъкьым.

- Мадинэ, унэсу. Кьыдежьащ щызэгъужьнурат: «Дорога домой» зыфIэщца уи повесткр дэ тфIэлъэщIэгъэкIуэ Iэрытхъу зэIэпытхъуэр деджащ. Ар «Дружба народов» журналым кьытридзащ, щыгъхьу псалъэ куэд кьытхуэжIащ. Уи щIэныгъэкIи художественнэ тхыгъэкIи мурадуу уиIэр кьохьулIэну ди гуапэщ.

Епсэлъар
ШИРДИЙ Маринэщ.

● Пшыхьхэр

Шурдым Лидэ и саугъэтхэр

БАХЪСЭН щыналъэр кьулейщ зауэ псэзэпылъхьэпIэр зи нэгу щIэкIаэмрэ гъэжьыгъэ гъэгуанэ кIыхь кьезыхьэлIа цIыху гуащIафIэхэмкIэ. Кьалэ администрацэм, цIыхубзхэм, Хэку зауэшхуэмрэ лэжьыгъэмрэ я ветеранэхэм я советхэм я жэрдэмкIэ зэгъусэу япэу районым щрагъэкIуэкIащ «Хэкум и лIыхъужьхэм я махуэ» зыфIаща зэIущIэ.

Дыгулыбгъуей кьуажэм щызэхэта зэIущIэр кьызэIузыха, Бахьсэн кьалэ администрацэм и унафэщI и кьуэдзэ Быирхьэм Залинэ щыхьэрым и унафэщIэм я цIэкIэ ехьуэхьащ зэIущIэм кьрагъэблэгъа, «Щыхь» орденым и нагъыщищри зыхуагъэфэща жэмыш Iэзэ Шурдым Лидэ.

ЗэIущIэр псалъэ гуапэкIэ гъэнщIауэ, нэгузыужьу екIуэкIащ. «Дэ зауэм дызэрыщытекIуар я фIыщIэщ ди щIыбагъ кьыдэта, Лидэ хуэдэ цIыху гуащIафIэхэм», - кьыхэгъэщащ зауэмрэ лэжьыгъэмрэ я ветеранэхэм я советым и унафэщI Гитман Борис кьыщыпсалъэм икIи Жуковым и зы псалъэ щэрыуэ щIигъэщащ: «Зауэм лIыхъужьыгъэ щызэзыхьаэмрэ лэжьыгъэщхьэ кьезыхьэхьлIаэмрэ ират кьэрал дамыгъэ льапIэхэр зы гуэркIэкIым кьыхагъэжьыкI».

Апхуэдэу хэкум и лIыхъужьхэм щыщу псэужьхэми кьытхэмытыжьхэми псалъэ гуапэ хужаIащ КьБР-м и Парламентым, цIыхубэ организацэхэм, курыт еджапIэхэм я лIыкIуэхэм. Шурдым Лидэ ираташ Бахьсэн кьалэ округым и администрацэм кьыбгъэдэкIа саугъэтхэр.

ЖАНХЪУЭТ Зуэ.

Сурэтым: **Гитман Борис, Шурдым Лидэ, Бырхьэм Залинэ.**

Шынагъуэншагъэр кьызззыгъэпэщащахэр

● ТхылъыщIэ

Щэбэт кIуам Налшык кьалэ нIэ Абхъазым и утым Iуэху дахэ щекIуэкIащ. Нэхъ пасэм адыгэхэм кьадекIуэкIа хабзэм щыщхэмрэ ягъэгъапIэу щыта махуэшхуэхэмрэ нужьрей зэманым абдеж кьышыззэзыгъэпэщыр Гуманитар къхэутэныгъэ хэмкIэ Къэбардей-Балъкъэр щIэныгъэ институтым IуэрыдуатэмкIэ и къудамэм и унафэщI, филологие щIэныгъэхэм я доктор Цыпшэнэ Аслъэн.

● Лъэпкъ Iуэху

Хабзэ дахэ

А МАХУЭМ екIуэкIа Iуэхум жрдэмщIакIуэ хуэхъуар «Шэрджэс конгресс» щIалэгъуэщ жылагъуэ зэгухьэныгъэр арами, ар екIуу, ди адэжьхэм зэрыригъэкIуэкIыу щытам хуэдэу кьыззэригъэпэщат Цыпшэнэ Аслъэн, жэрдэмыр абыхэм ящIыгъащ Къэбардей Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ Хьэфыщэ Мухьэмэд.

Дапшэщи хуэдэу, Цыпшэнэ Аслъэн кьызэхуэсахэр щигъэгъуэщ махуэшхуэр кьызэрежьа щыкIэм:

«Адыгэхэр дыгъэрэазэкIэ дызэджэ мазэм и фIэщыгъэ кьызытекIар дызэрыт мазэм и 21 махуэр икIуэ 22-р кьыщыхьэ жэщырщ, - жеIэ Аслъэн. - Ди адэжьхэм, дыкъэзыухъуреихь щыIуэпсым набдзэгубдзапIэу кIэлъыплъкIэрэ, дэтхэнэ зы кьэхъуГэм и теплъэри, абы и мардэри, и чэзри зрагъащIэу щытащ. Аратэ, езым и тхыбзэ зимыIэж пъэпкъым апхуэдэ кьэхъуГэхэм тещIыхьауэ махуэгъэпс зэхилъхьэжырт. Нобэ хуэдэ жэщ-махуэм «вагъуэбзр щIым хьыхьащ» жаIэрт адыгэхэм. Абы кьрагъэкIыр щIым и хуабэр и кIэм нэс кьиутIыпщауэ зэрыщытырт, ар жеIм хилъафэу кьалъытэрт.

А лъэхъэнэм Iужьгуэ пыухыкIа иращIэкIырт адыгэхэм: кьудами 7 зытет хьэмкIытет пхъэ дакъэм щэхуэм кьыхэщIыкIа уэздыгъэ щыхьиблыр щыпагъанэрти, ягъаблэрт. Абы дыгъэм и кьарум хиГахьэуэ яльитэрт. Мыр жылагъуэ псом зэгъусэу кьызэрагъэпэщ дауэдапщэтэкъым, атIэ унагъуэм исхэм ящIырти, гуащэжьым мафIэ щIрагъадзэу арат».

А хьыбарыр зэрыжиIэм хуэдэурэ, щыхуэхэм яльагъуэ уэздыгъэ щжуиблыр утым щыщIагъэнащ, хьуэхъу дахэжр щыжагъащ. Хьэфыщэр жьыбгъэкIынщ щыгъэрахэ фадэр зэрыщымахъсымэр, атIэ ныбжь нэхъыбэ зиIэ санэхэр зэрыарар.

Абхъазым и утым кьыщыззрагъэпэща зэIущIэмэ щаIэтащ санэхэр, адыгэ зышыльэхэмкIэ бей Iэни кьыщаухуащ, джэгу дахи щызэхащащ.

ШЫПШ Даянэ.

«Адыгэ псалъэ» газетым и лэжьакIуэхэр корреспондент **Истепан Залинэ Джэрэзиа** и пхъум хуогузавэ абы и цIыхьэгъусэ **Куэныкъуей Къэралбий МатIэ** и **къуэр** дунейм зэрехьажам кьыхэкIыу.

«Адыгэ псалъэ» газетым и лэжьакIуэхэр **Куэзэныкъуей (ХьэцыкIу) Хьэцащэ Хьэчим и пхъум** хуогузавэ абы и щхьэгъусэ **Куэныкъуей Къэралбий МатIэ** и **къуэр** дунейм зэрехьажам кьыхэкIыу.

● Футбол

УнэцIэхэр зэкIэ ябзыщI,

хьэрхуэрэгъуэхэм «кIэщIамышын» щхьэкIэ

ЕТIАНЭГЪУ премьер-лигэм щекIуэкIыну зэхьэзэхуэм зыхуэзэгъэхьэзыр «Спартак-Налшыкым» кьыкIэлыкIуэ зэныбжькьэгъ угъэ зэIущIэр Тыркум щригъэкIуэжащ.

Налшыкдэсхэр зы махуэм тIэунейрэ дэджэгуащ мы гъэм ягъэ дивизионым хьыхьну зыхуэзэфIэкIа Мэскуу и «Спартакадемклубым». Я футболист нэхъыфIхэр зэдагъэджэгуати, мэкъуэдэсхэр 1:0-у текIуащ.

ЩIалэгъуалэр зыхэта зэIущIэм командэхэр зэрыстетэжьдэкьым. 1:1-р уэ иуха зэIущIэм «Спартак-Налшыкым» щыщу ЦСКА-м и гущащхь зыгъэмэныкьуэу Кочубей Кирилл къыщыхэжаныкIащ.

Ещанэ зэIущIэр «Спартак-Налшыкым» Тыркум нэхъ кьыщехьулIащ. Ди щIалэхэр ятекIуащ а щыпIэм зыщызыгъасэ Грозный и «Терчым».

Мы гъэм премьер-лигэм зыгъэзэжа Щэшэным и командэр иджыпстукIэ «Спартак-Налшыкым» кьызэрыпэмыльэщыныр а зэIущIэм кьигъэ лъэгъащ. Я футболист нэхъыфIхэр яхэмытами, налшыкдэсхэр хэпщIыкIыу нэхъыфIащ икIи 2:0-у текIуащ. Ди щIалэхэм ящыщу кьыхэжаныкIахэм я уиэцIэхэр зэкIэ ябзыщI, хьэрхуэрэгъуэхэм гу кьыльатэу «КIэщIамышын» щхьэкIэ.

ЖЬЛАСЭ Заур.

● Щэнхабзэ

Япэ итхэр Тэрч къалэ щаIэт

Хабзэ зэрыхуэам тету, щэнхабзэ Iэнатlэхэм ехьулIэныгъэ кьыщызыхьахэр ильэсым и кIэм щагъэлъапIэ Тэрч къалэм Щэнхабзэмкlэ и унэм.

ГУФIЭГЪУЭ зэIущIэр кьызэIуихащ «Терчанкэ» щIыхубэ къэфакIуэ ансамблым. Тэрч куэйм и администрацэм и Iэтащхьэ Пэнагуэ Максим тепсэльыхьащ щэнхабзэ лэжьыгъэр районым екъулIэныгъэ иIэу зэрыщIекIуэкIым, къэралым щIалэгъуалэм яхуищI гульытэм.

ГуфIэгъуэ зэхуэсым къарагъэблэгъат Къэбэрдей-Балъкъэрым и Правительствэм и Унафэщым и кьуэдзэ Дыщэкl Мадинэ, КъБР-м ЩIалэгъуалэ Iуэхухэмрэ жылагъуэ зэгухьэныгъэхэмкIэ и комитетым и унафэщI Пащты Борис.

Тэрч куэйм щэнхабзэм и унэу 7 мы илъэсым кьэриубыдэу зыхуей щыхуагъэзащ, Новэ-Хьэмидейм, шхапIэу зэгуэр щытар иджы Щэнхабзэм и унэ ящIыну абы иолэжь.

Мы махуэ гъунэгъуэхэм Урожайнэ спорт школ кьыщызэIуахащ. БэнэкIэ хуитым дихьэххэм папщIэ Арыкь кьуажэм щауэхэ спорт школри хьэзыр хьунущ. Тэрч къалэм кьыщызэIуаха шахмат клубым хуэдэ Кавказ Ищхъэрэ псом щыIэкъым.

Районым администрацэм щэнхабзэмкIэ и кьуэдзэм и унафэщI Дыщокъуэ Владимир тыгъэ льапIэрэ щIыхь тхылъ-рэ яритащ «Терчанкэ» цIыхуб ансамблым и къызэгъэпэщащ-кIуэ, КъБР-м щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ Пщыншэ Хьид, «Аныс-ха» тыркуэ цIыхубэ къэфакIуэ ансамблым хэтхэм, Краснодармейскэ къуажэм Щэнхабзэмкlэ и унэм и унафэщI Качиевэ Надеждэ, Акъбащ Ипщэм дэт Щэнхабзэмкlэ унэм и унафэщI Ерыгу Жаннэ сымэ. Апхуэдэу тыгъэ щхьэхуэхэр хуагъэфэщащ Тэрч къалэ, Тамбовскэ, Урожайнэ, Краснодармейскэ библиотекэхэм я лэжьакIуэхэм. ЗэIущIэр концертыщхьэкIэ иухащ.

ТОХЪУТЭМЫЩЛанэ.

Къэблагъэ 2008 гъэ ИлъэсыщIэ махуэшхуэм и щIэкIэ мы псей зыкьызыхьар Правительствэм и Унэм и гупэм деж щагъэуващ. Ар ягъэзэрэщIащ хьэпшып щIуугъэнэ зэмылIэужьыгъуэхэмрэ уэздыгъэ щхьэхуэкIэпльыкIэхэмкIэ.

Сурэтыр **КЪАРЕЙ Элинэ** *трихащ.*

Редактор нэхъыщхьэ ХЬЭФЫЩIЭ Мухьэмэд

РЕДАКЦЭМ И КОЛЛЕГИЕМ ХЭТХЭР

ЖьэкIэмыхьу Маринэ (редактор нэхъыщхьэм и кьуэдзэ), **Щырдым Маринэ** (редактор нэхъыщхьэм и кьуэдзэ), **Гъурыжь Мадинэ** (жэуап зыхь секретарь), **ЖылаСэ Маринэ, Лъостэн Музэ, Ныбжьк Танэ, Уэрдокъуэ Жансурэт, Хьэжькъарэ Алик, Шал Мухьэмэд.**

ДИ ХЭЩIАПЭР

360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ, Налшык къалэ, Лениным и цIэкIэ щыIэ уэрам, 5, ебгъуанэ - ещIанэ кьатхэр.

ТЕЛЕФОНХЭР: редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19; редактор нэхъыщхьэм и кьуэдзэхэм - 47-31-54, 47-33-23; жэуап зыхь секретарым - 42-22-82; секретариатым - 42-22-66.

КЪУДАМЭХЭМ: политикэмкIэ, жылагъуэмрэ лъэпкъ Iуэхуэхмкlэ - 42-22-86; кьуажэ гъащIэмрэ экономикэмкIэ - 47-22-63, 42-57-59; щэнхабзэмкIэ - 42-75-36; обозревателхэм - 42-22-89; хабзэхьэмэ Iуэхущ1ап1эхэм ядэджьэныжьхэмкIэ - 42-60-53; хьыбарыщIэхэмкIэ, спортымрэ письмохэмкIэ - 42-22-88; епъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ - 42-63-64, 47-32-15; зэдэгъэкIуэхэм - 42-21-88; зэрверторхэм - 42-60-27; бухгалтериемрэ 47-31-69; ЭВМ-м и операторхэм - 42-22-84; компьютер Iуэхущ1ап1эм - 42-26-41; сурэтехым - 42-75-78.

Тедзэ тхыгъэхэм кьыщыхьа бжьыгъэхэм, кьыщаIэта Iуэхугъуэхэм я пэжагъымкIэ ахэр зытхахэм нэсу жэуап яхь. Авторхэмрэ редакцэмрэ я Iуэху епльыкIэр зэтехуэ зэпыту щытхьым.

Газетым Iэ тезыдзахэм яхуэхьынырэ щIэ дэтыщ КъБР-м федеральнэ пошт зэпыщIэныгъэхэмкIэ и управленэм.
Тел.: 42-06-51, 42-19-59.
Газетыр щрыкIэ жэуап ехь КъБР-м и "Роспечать" АО-м.

Газетыр 1989 гъэм дыгъэгъазэм и 16-м №11-0065-эм щIыгъуэ-ящащ.
Зы ильэсым газетыр 250-р къыдокI.

КъБР-м щIэнхабзэмрэ хьыбарегъащIэ ГънатIэхэмкIи и министерствэм 1905 гъэм щыIа Революцэм и цIэр зезыхь и полиграфкомбинат, Налшык къ., Лениным и цIэкIэ щыIэ уэрам, 33, телефоныр 42-35-75.

Мы къыдэкIыгъуэм елэжьахэщ: **жэуап зыхь секретарым и кьуэдзэ Дыщокl Соня, редактору Тхъэмокьуэ Барэсбий, корректорхэу Афэ Тамарэ** *(3,4-нэ нап.),* **ПхытIыкI Юрэ** *(1,2-нэ нап.),* **корректорэ я дэIэпыкьуэгъуэ Иуан Заирэ.** *Компьютеркlэ газетым и теплъэ ящIам:* **Дол Маринэ, Щомахуэ Марианнэ,** *сурэтыщI* **Бицу Жанэ.**

Номерыр "Адыгэ псалъэм" и компьютер Iэнатlэм щагъэхьэзыращ.

Газетым Iэ тедзэн хуейщ сыхьэт 20.00-м.

Щытрадзар сыхьэт 21.00-рщ.

Индексыр 51531● Тираж 10.045● Заказ №3737